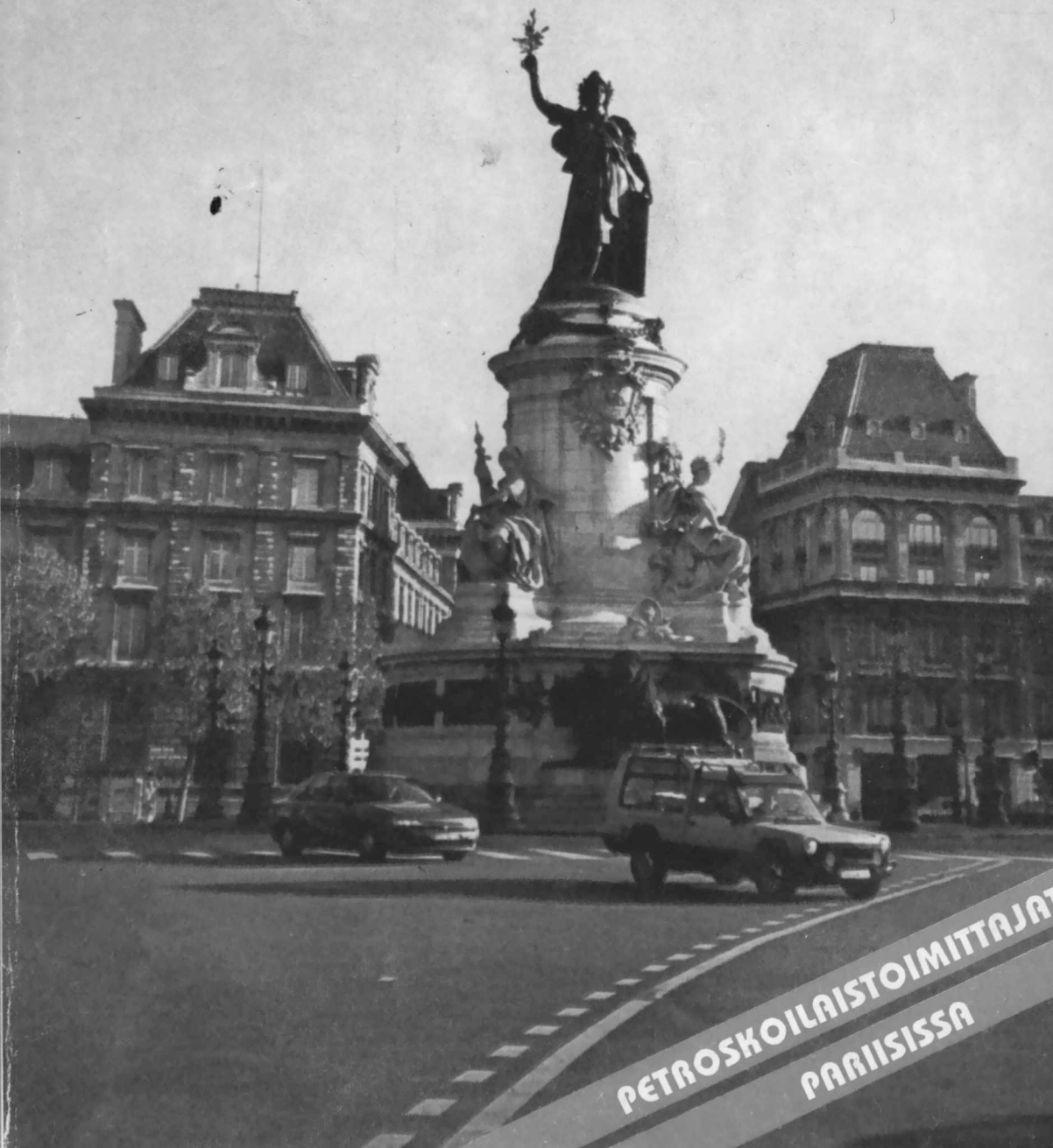

CARELIA¹¹₉₅

KULTTUURILEHTI

PETROSKOILAISTOIMITTAJAT
PARIISISSA

Eino Karhu

Karjalaisuuden jäljillä

Vaikutelmia Suomen-matkalta

Kutsun osallistua Joensuun kesäyliopiston Kareliaani-symposiumiin olin saanut jo vuoden alussa, ja symposiumi pidettiin 19.—20. elokuuta 1994 Koliilla, kauniilla lomapaikalla noin 70 kilometriä Joensuun kaupungista.

Saavuvin Joensuuhun Petroskoin linja-autolla jo perjantai-iltana. Heräsin seuraavana aamuna koirien iloiseen haukuntaan, sillä samana viikonloppuna kaupunkiin järjestettiin mahtava koiranäyttely ja lisäksi vielä palveluskoirien Suomen mestaruuskilpailut. Kuten paikallinen Karjalainen-päivälehti kertoi, Joensuuhun oli kerääntynyt lähes 2 000 koiraa ja "vielä suurempi liuta koiraihmisia". Näyttelyyn osallistujia saapui jopa ulkomailta, koiria tuotiin paikalle perheautoilla, lemmikit oli trimmattu parhaimpaan kuntoon. Siinä todella riitti hännän huisketta Joensuussa.

Elokuun aamu oli ihana ja lupasi muutaakin iloa. Edessä oli tapaamisia, keskusteluja, varsinaisia esitelmää ja sen jälkeen saunomista sekä hauskaa illanviettoa. Kello kahdeksan aikaan lauantaiaamuna kesäyliopiston koulutussihteeri Marjaliisa Pehkonen lähti viemään meitä vierailevia esitelmöitsijöitä Koliille. Matkalla tutustuin marilaiseen tutkijaan Lidia Toirybekovaan, joka oli jo pari vuotta oleskellut Suomessa tutkijastipendiaattina ja pystyi puhumaan sujuvaa suomea. Symposiumin esitelmät pidettiin suomen kielellä ilman tulkkausta.

Suomalaisille Koli on ollut tuttu kulttuuri- paikka jo vuosisadan vaihteesta alkaen, siellä ovat matkailleet monet kirjailijat ja taiteilijat. Siihen ovat vaikuttaneet viehättävät maisemat jylhine kallioineen ja lukuisine järvineen, minkä lisäksi siellä on nyt modernit mukavuudet kulttuurilaisuuksia varten: vierashuoneita, ravintola, kokoussali. Koliasta on tullut yksi kulttuurikarelianismin keskuksista, ja yleensä Joensuun kaupunki Pohjois-Karjalan läänin hallintokeskuksena ja Joensuun yliopisto ovat tämän päivän Suomessa tärkeimpiä karjalaisuuden tukikohtia. Heikki Kirkinen, Hannes Sihvo, Pekka Nevalainen ja monet muut tutkijat ovat kartuttaneet merkittävästi Karjala-tietoutta. Yhä uusia tutkimuksia ilmestyy jatkuvasti. Aivan äskettäin mainitut joensuulaiset professorit julkaisivat uuden ja upean Karjalan kansan historian, josta minäkin sain heiltä lahjakappaleen. Mainittakoon, että jo 1980-luvulla samat tutkijat osallistuivat mahtavan viisiosaisen Karjalasarjan aikaansaamiseen. Siinä varsinaisen historian ohella olivat edustettuna myös kansanperinne, kirjallisuus ja kulttuuri. Aivan viime aikoina Joensuun yliopistolla on ollut hyvät työsuhteet Petroskoin yliopistoon ja tiedeakatemiaan keskukseen, on ollut yhteisiä tutkimusprojekteja ja julkaisuja. Karjalaisuuttahan on valtiollisen rajan molemmin puolin, joten yhteistyötä ja yhteisymmärrystä tarvitaan.

Mitä kulttuurikarelianismilla tarkoitetaan?

Karelianismi-termi on suomalaisen kirjallisuusprofessorin Yrjö Hirnin ehdottama käsite. Vuonna 1939 hän julkaisi esseen Kalevala-romantiikasta Akseli Gallen-Kallelan maalaustaiteessa ja karelianismista Suomen vuosisadanvaihteen sivistyselämässä. Termi hyväksyttiin ja otettiin yleiseen käyttöön suomalaisten kulttuurihistorioitsijoiden kesken. Puhutaan jatkuvasti karelianismista, karelianeista ja jopa karjalaisuuden uusrenessanssista nykypäivinä.

Kulttuurikarelianismin tärkein symboli on tietenkin Kalevala. Suomalaisen kansalliseepoksen juuret ovat Karjalassa, Elias Lönnrotin jälkeen niitä on etsitty yhä uudelleen. Uskollisimpina karelianeina esiintyivät varsinkin vuosisadan vaihteessa suomalaiset uusromantikot, joihin kuuluivat tunnetut kirjailijat ja taiteilijat kuten Eino Leino, Ilmari Kianto, Joel Lehtonen, Akseli Gallen-Kallela, Alpo Sailo, Jean Sibelius ja monet muut. Karjalasta tuli suomalaiselle kulttuurille eräänlainen Mekka, jonne tehtiin lukuisia toivoretkiä. Senaikaisella kulttuurikarelianismilla oli oma yhteiskunnallinen pohjansa; maailma tuntui olevan kriisitilanteessa, odotettiin suuria tapahtumia, työväenliike ja taistelu demokratian puolesta voimistuivat, Suomi ja Venäjä elivät vallankumouksien aattoa.

Porvarillista ahdasmielisyyttä ja yhteiskunnan rikkinäisyyttä vastaan kapinoiville uusromantikoille Karjalasta ja sen muinaisesta kansankulttuurista tuli jonkinlainen pakopaikka. Se merkitsi heille suurin piirtein samaa kuin Tahitin saari ranskalaiselle taiteilijalle Paul Gauguinille tai Himalajalle suuntautuvat vaellusretket ja lopullinen muutto Intiaan venäläiselle taiteilijafilosofille Nikolai Rerichille. Yhteinen lähtökohta oli heidän pyrkimyksensä vapautua ajan ristiriidoista ja porvarillisen kulttuurin vankeudesta. Kulttuuri ja luonto koettiin vastakohtina, kulttuuri-ih-

misessä oli jotain sairaalloista, kun taas luonnonkansoissa ihailtiin alkuperäistä eheyttä ja henkistä terveyttä. Gallen-Kallelan sanojen mukaan kansanrunous oli herättänyt hänessä pyrkimyksen "etsiä sekä luonnosta että kansasta niitä kauneuden muotoja, jotka lähinnä kuvastelisivat terveenä säilynyttä alkuperäisyyttä ja alkuvoimaisuutta."

Vuosisadan vaihteen Kalevala-romantiikalla Suomen kulttuurielämässä oli myös poliittinen ulottuvuutensa. Keisarivalta aikoi tehdä lopun Suomen autonomiasta, venäläistämispolitiikkaa kovennettiin, panslavistit aliarvioivat suomalaisia omaperäisenä kansakuntana ja jopa kielsivät suomalaisen kulttuurin kansallisen pohjan. Tästä johtui, että ns. routavuosina suomalainen taide pyrki ilmenemään mahdollisimman selkeissä kansallisissa väreissä, mitä edisti entistä kiinteämpi yhteys Kalevalaan ja kansanperinteesen. Kansallisen identiteetin ilmentymistä taiteessa ja kirjallisuudessa Eino Leino piti merkinä suomalaisen kulttuurin aikuistumisesta ja itsenäistymisestä. Sen kansallinen omaleimaisuus herätti huomiota myös ulkomailla. Vuonna 1900 Suomi esittäytyi ensi kerran Euroopalle Pariisin maailmannäyttelyssä, ja siitä tuli tärkeä kulttuuritapahtuma. Jo ennen sitä, vuonna 1896, suomalaisten taiteilijoiden, myös Gallen-Kallelan, maalauksia oli ollut esillä Nižni Novgorodin yleisvenäläisessä teollisuusnäyttelyssä, mikä oli antanut aiheita Venäjän lehdistössä käytyyn julkiseen keskusteluun uudemman taiteen suunnista. Sorrettu Suomi tuli kansainvälisesti tunnetuksi nuorena ja lupaavana kulttuuri-
maana.

Myöhemmin Suomessa ruvettiin puhumaan renessanssikaudesta maan kulttuurihistoriassa. Sillä tarkoitettiin ennen muuta Sibeliuksen, Gallen-Kallelan ja Eino Leinon suuria taiteellisia saavutuksia, joiden yhtenä tunnusmerkinä on kalevalaisuuden ja karjalaisuuden leima. Kalevalan kautta karjalainen kansanperinne tuli suomalaisille omaksi, jo itse Lönnrotin olemuksessa oli tapahtunut suomalaisuuden ja karjalaisuuden syn-

teesi kuten Leino tunnetussa Lönnrot–esseessään kirjoitti, helsinkiläinen tiedemies ja karjalainen konttiukko löivät hänessä kättä toisilleen.

Karjala–romantiikasta tuli pysyvä nostalginen piirre suomalaisessa mentaliteetissa, mihin vaikuttivat kulttuuriperinteiden ohella myös poliittiset tapahtumat. Talvisodassa osa Suomen Karjalaa joutui menetetyksi, välitön kosketus siihen jatkosodan aikana osoittautui lyhytaikaiseksi, turistimatkat entisille kotipaikoille alkoivat toteutua vasta viime vuosina, jolloin karjalaisuuden heräämisen merkkejä on ollut havaittavissa myös nykyisessä Karjalan tasavallassa. Suhteet Suomeen ovat kehitymässä monella tasolla. Niinpä järjestetään yhteisiä tapaamisia ja keskusteluja, joita on tulossa lisää, sillä vuosi 1996 on julistettu virallisesti Suomen vuodeksi Venäjän raja–alueilla Karjalan tasavalta mukaan luetuna. Olisiko uuskarelianismin aika odotettavissa?

Silti karjalaisuus on monimerkityksinen käsite. Eräässä artikkelissaan Kaija Heikkinen luonnehtii sen ongelmallisuutta sattuvasti: "Karjala toimii Suomessa monen asian metaforina ja sen symboliset ulottuvuudet levittäytyvät moniaalle. Karjala on yhtä aikaa politiikkaa, taloutta, kansallista historiaa, sielunmaisemaa, uskontoa ja henkilökohtaista elämänkulkua. Karjala kaikkea maantieteellistä ja reaalista olomuotoa uhmaten on jokaiselle jotakin. Sen tragiikka on pohjaton, mutta komiikasta ei juurikaan puhuta. Karjalan semioottinen kenttä on siis avara. Sitä tulkitaan aina uudestaan ja uudestaan; jokainen uusi liikkahdus historiassa tuo uudet tai uusvanhat tulkinnat esiin kaikilla mahdollisilla tasoilla. Ei voi olla huomaamatta, että Karjalasta puhutaan kuin naisesta: se on samalla tavoin määrittelemätön, mutta aina lempeä, sensitiivinen — ja mies—(Länsi—)Suomen rationaaliselle kylmäkiskoisuudelle vastapainoksi jotenkin asettuva. Tämänkaltaisia painotuksia vilisee tälläkin hetkellä suomalaisten tutkijoiden teksteissä." Ja vielä jatkoksi: "Siksi myös raja Suomen ja Venäjän (Neu-

vostoliiton) välillä on merkityksillä kuormitettu. Sekin on kaikkea mahdollista."

Kareliaani–symposiumin esitelmistä

Kirjallisuusprofessori Hannes Sihvo symposiumin puheenjohtajana tähdensi alussa eri kulttuurimuotojen historiallista perinnöllisyyttä. Kulttuurikarelianismiin sisältyy jatkuvan luovuuden idea: katoamisillaan ollut tuhatvuotinen suullinen runoperinne tallennettiin kansakunnan muistiin, muinaisen kulttuurimuodon joutsenlaulusta tuli uudenaikaisen kulttuurin alkusoitto ja lähtökohta. Karelianismissa aikakaudet löysivät toisensa ja samalla se oli synteettisyydessään myös kulttuurisilta Euroopan ja Suomen välillä. Hannes Sihvon mielestä kulttuurikarelianismilla on sanottavaa nykyajallekin, sillä syvimmillään se on "universaalista myyttiä luonnon ja ihmisen sopusoinnusta, siitä mihin nyt uuden vuosituhannen kynnyksellä ollaan jälleen hakeutumassa. Uuskarelianismi tässä muodossaan ei tunne rajoja."

Päivi Molarius, filosofian lisensiaatti Helsingin yliopistosta, puhui Karjala–aiheisesta naiskirjallisuudesta. Hänen esitelmänsä oli otsikoitu: "Kahden maailman välissä". Karjalan kuva ja merkitys tämän päivän suomalaisessa naiskirjallisuudessa. Kyseessä oli evakkoteema ja sen monimerkityksinen symboliikka. Evakossa entiset karjalaiset joutuivat toisenlaiseen ympäristöön, syntyi ristiriita menneisyyden ja nykypäivän välillä; myöhemmin eräissä naisromaaneissa historiallisten evakkokuvausten tilalle tuli ihmisen psykologinen evakkous, hänen sisäisen maailmansa sopeutumattomuus ulkomaailmaan, harmaan arjen ahdinkoon. Tämä oli avannut Karjala–aiheelle laajempia näkyjä.

Filosofian tohtori Annika Waeneberg, Joensuun taidemuseon johtaja, esitelmöi vuosisadan vaihteen taiteilijoiden kansainvälisistä yhteyksistä ja vaikutteista. Suomalaiset kareliaanit olivat tavallaan eilispäivän "euro-

taiteilijoita". He matkailivat usein ulkomailla, ja tapahtui niinkin, että Karjalan korpimaille he lähtivät palattuaan Pariisista.

Tutkija Ismo Björnin esitelmä Kansainvälinen Karjala — ennen, nyt ja tulevaisuudessa koski pääasiassa metsäteollisuuden kehitystä.

Suomessa tunnetaan perinteellisesti kiinnostusta ei vain karjalaisia, vepsäläisiä, inkeriläisiä, virolaisia vaan myös muita suomalais-ugrilaisia kansoja kohtaan, mikä ilmenee kustannustoiminnassa. On julkaistu mm. Komin ja Udmurtian runoantologiat suomeksi, suurena saavutuksena voidaan pitää englanninkielistä yhteistä kansanrunoantologiaa The Great Bear, jossa kaikki suomensukuiset kansat ovat edustettuina ja jossa tekstit tarjotaan sekä alkukielellä että käännoksinä. Mainitut teokset ovat Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisuja, jonka kustannustointi on hyvin laajaa ja monipuolista.

Kustannusliike Otava julkaisi 1995 Leena Laulajaisen kauniin kirjan Marilaiset — laulun ja uhrtulien kansa. Sekä tässä teoksessa että marilaisen tutkijan Lidia Toirybekovan esitelmässä Joensuun Kareliaani-symposiumissa huomiotani herätti eräs yksityiskohta: pakanallisten kansanuskoksiensa pysyvä merkitys marilaisten nykyelämässään.

Lidia Toirybekovan esitelmä olikin otsikoitu Marien yhteisörukoukset, ja kyseessä on nimenomaan pakanallinen luonnonuskonto. Kuten esitelmässä todetaan, elävän luonnonuskonnon olemassaolo nykyään on sensaatiomainen ilmiö. Huolimatta vuosikymmeniä kestäneestä määrätietoisesta ja väkivaltaisesta kristillistämisestä marien oma uskonto on pystynyt säilymään alkuperäisessä asussaan. Uskonnollisen tietoisuuden ilmentäjänä etnonymy "mari" on hyvin pysyvä ja säilyy muualle muutettaessakin. Mareihin kuuluu useita alaryhmiä, jotka elävät Baškian, Tatarian ja Udmurtian tasavalloissa ja Nižni Novgorodin ja Sverdlovskin alueilla. Maria puhuu äidinkielenään yli puoli miljoonaa marilaista, joista puolet asuu Volgan

mutkassa sijaitsevassa Mari El tasavallassa. Kuten muutkin Venäjän suomalais-ugrilaiset kansat, marilaiset ovat vähemmistönä asuinalueellaan, mutta he ovat pyrkineet suurin ponnistuksin säilyttämään kielensä ja kulttuurinsa. Esitelmäitsijän mukaan kaupungistumisprosessilla on ollut Marin tasavallassa oma luonteensa. Marit eivät ole muuttaneet kaupunkeihin suurin joukoin, eivätkä kylät ole tyhjentyneet. "Maaseudulla perinne ja uskonto ovat säilyneet koko ajan hyvin, koska ne ovat perustuneet pitkäaikaiseen periytymiseen. — — Marin tasavallassa perinteinen kulttuuri on voimissaan, eikä nykyään ole aihetta puhua perinteisen uskon elvyttämisestä vaan sen määrätietoisesta voimistamisesta. Useimmissa kylissä on säilynyt elävän uhripappi-instituutio, jonka jäseniä on kunnioitettu; he ovat säilyttäneet oman uskonnon perinnön sukupolvelta toiselle. Myöskään uhrilehtoja ei saatu kokonaan hävitetyksi."

Tämä kuulostaa ihmeeltä. Saamme tietää, että "vuonna 1991 Venäjällä rekisteröitiin ainoa pakanallinen uskonnollinen yhteisö, ja se oli Ošmarij-Čimarij (Valkea mari — Puhdas mari). Sen ylimmäksi papiksi valittiin kansankirjailija A.M. Juzykain. Marin tasavallan korkeimman neuvoston edustajien päätöksellä hyväksyttiin laki ympäröivän luonnon suojelusta ja järkiperäisestä käytöstä, jonka 55. pykälässä todettiin, että uskonnollis-kulttuuriset vyöhykkeet eli pyhät lehdot otetaan valtion suojelukseen, eikä marien perinteisten rukousjuhlien toimittamispaikoissa sallita hakkuita eikä mitään muita töitä."

Kyselytutkimuksista käy ilmi, että noin 5–7 prosenttia Marin tasavallan väestöstä on puhtaita luonnonuskonnon kannattajia, 60 prosenttia on kaksiuskoisia, eli heidän uskonsa perustuu sekä luonnonuskontoon että ortodoksisuuteen, ja 30 prosenttia on ortodokseja, jotka ovat pääosin venäläisiä. Tasavallan ulkopuolella asuvista marilaisista miltei 90 prosenttia tunnustaa luonnonuskontoa.

Kaikki tämä johtunee historiallisessa mielessä pääasiallisesti siitä, että marilaisten väkivaltainen käännytys kristinuskoon alkoi

verrattain myöhään, vasta 1700-luvulla. Vieläpä viime vuosisadalla keisarivallan oli turvauttava pakko toimenpiteisiin Volgan alueen kansojen kristillistämiseksi ja venäläistämiseksi. Monet marit jättivät silloin kylänsä ja painuivat metsien syvyksiin, pakenivat itään Jekaterinburgin seudun metsiin. Yhteisiä uhrirukouksia järjestettiin silti, ja pakanallinen luonnonuskonto säilyi. Neuvostovallan aikanaan pakanallisuutta ei virallisesti hyväksytty, se tuomittiin pimeään menneisyyden jäänteeksi. Kuitenkin nykypäivinä perinteellinen luonnonpalvonta on osoittautunut ajankohtaiseksi ja kuuluu marilaisten kansalliseen identiteettiin. Sitä pidetään julkisesti arvossa elävänä kulttuuriperintönä.

Olen kertonut Kareliaani-symposiumin osanottajien esitelmistä. Lidia Toirybekova tähdensi muun muassa sitä, että marilaiset tutkijat ovat tietoisia Kalevalan ja kansanperinteen valtavasta merkityksestä Suomen kansan kulttuurielämään: toinen symposiumin järjestäjien ehdottama teema kuului: Karelianismi kansainvälisenä sillanrakentajana.

Carelian toimitus julkaisee seuraavassa nämä molemmat esitelmät.

Kalevalan ja karelianismin vaikutus Venäjän kulttuurielämään

Usein tehdään se varaus, että on olemassa monta Karjalaa ja että itse karjalaisuuden eli karelianismin käsite on monimerkityksisyytensä takia jotenkin epämääräinen. Sekä Suomen että Venäjän Karjala jakautuvat eri hallinnollisiin osiin, eri murre- ja kulttuurialueisiin, ja tämä on historiallinen ilmiö. Puhutaan Vienan Karjalasta ja Aunuksen Karjalasta, varsinaiskarjalaisista, livvikoista ja lyydiköistä. Paitsi karjalaisia ja vepsäläisiä Itä-Karjalassa asuu perinteellisesti paikallista venäläistä väestöä, jolla on omat murteensa ja oma rikas kulttuuriperintönsä.

Karjalasta ja karjalaisista tavataan mainintoja venäläisissä kronikoissa 1100-luvulta alkaen. Itä-Karjala kuului Novgorodin valtapiiiriin, karjalaiset osallistuivat novgorodilaisen sotaretkiin ruotsalaisia vastaan. Ajan myötä Laatokan luoteisrannikolle perustettiin Korela-niminen linnoituskaupunki, rakennettiin kreikkalaiskatolisia kirkkoja ja luostareita.

1700-luvun alusta alkaen, Venäjän keisarin Pietari I:n reformikaudella ja suuren Pohjansodan yhteydessä, lisääntyi huomattavasti taloudellinen kiinnostus Karjalaan ja yleensä Pohjois-Venäjän syrjäseutuihin. Sotavarusteisiin tarvittiin rautamalmia Karjalan järivistä, joten Äänisjärven rannalle syntyi rautatehdas asutuksineen, joka sai myöhemmin nimekseen Petrozavodsk, Pietarin savotta, tsaari Pietarin mukaan nimetty rautatehdas-kaupunki.

Petrozavodskista eli Petroskoista tuli Aunuksen kuvernementin hallintokeskus ja pääkaupunki, kun taas Vienan Karjala kuului hallinnollisesti Arkangelin kuvernementtiin.

On merkillepantavaa, että kaupunkien väestö Itä-Karjalassa koostui pääasiallisesti venäläisistä, puhe- ja kirjakielenä oli venäjä, joten varsinaisen karjalaisen kansanperinteen tyyssijoina olivat kaukaiset korpikylät.

Vaikka Itä-Karjalassa retkeilivät jo 1700-luvulla eräät venäläiset luonnontieteilijät, silti paikallinen karjalainen kansankulttuuri ei vielä kiinnostanut heitä. Vuosina 1784–85 Aunuksen kuvernementin kuvernöörinä toimi tunnettu venäläinen runoilija Gavrila Deržavin, muttei hänkään vielä kiinnittänyt erityistä huomiota varsinaisiin karjalaisiin. Häntä viehätti Karjalan luonto, mistä osoituksena on hänen kuuluisa oodirunonsa Koski. Siinä kuvataan Kivaču-koskea lähellä Petroskoita, ja tästä runosta sai alkunsa Karjalan teema Venäjän kaunokirjallisuudessa. Yleensä Deržavinin, huippuluokan klassikkorunoilijan, oleskelua Petroskoissa pidetään merkkitapauksena Karjalan kulttuurihistoriassa. Se kuuluu venäläiseen karelianismiperinteeseen.

Kuitenkin vasta romantiikan kaudella 1800-luvun alkupuolella tuli huomatuksi se tosiasia, että Venäjä oli monikansallinen ja monikasvoinen maa, jossa asui kymmeniä, jopa satoja eri kansoja. Kriitikko Orest Somov, yksi Venäjän romantiikan teoreetikoista, luonnehti tätä maansa etnistä kirjavuutta seuraavasti: "Miten paljon kansoja onkaan sulautunut yhden nimikkeen, venäläisten suojiin tai on riippuvaisia Venäjältä, niin että niitä eivät erota maa-alueet, eivätkä kaukaiset meret. Niin paljon tutkiva katse havaitsee yhteisen Venäjän sisällä erilaisia muotoja, tapoja ja tottumuksia." Kirjoittaja mainitsi tässä yhteydessä myös suomalaiset keisarikuntaan kuuluvana kansana.

Ei ole helppo erottaa kulttuurikarelianismi kulttuurisuomalaisuudesta. Suomihan etsi omia juuriaan karjalaisesta perinteestä.

Suomi-aihe löysi tiensä Venäjän kirjallisuuden 1820-luvulla, mihin vaikutti autonomisen Suomen liittäminen keisarikuntaan. Tärkeimpänä runollisena vaikuttajana oli Aleksandr Puškin, uudenaikaisen venäläisen kirjallisuuden perustaja. Nuoren Puškinin runoelmassa Ruslan ja Ludmila (1820) esiintyy tietäjä nimeltään Finn, joka oli nuorena miehenä rakastunut Naina-kaunottareen (nimi johtuu suomenkielisestä sanasta nainen). Runoilijan tuotannossa löytyy muitakin heijastumia Suomi-aiheesta. Hän tähdensi muun muassa sitä tosiseikkaa, että Pietarin kaupunki oli syntynyt Inkerin suomalaiskylien paikalle ja että se oli suomensukuisten kansallisuuksien ympäröimä. Tästä historiallisesta tosiasiasta tuli Puškinin jälkeen kirjallinen traditio Venäjällä. Ja vasta paljon myöhemmin, Stalinin kaudella, pyrittiin unohdamaan koko Inkeri, jopa pyyhkimään pois itse nimikin kartoilta ja tietosanakirjoista.

Puškinin aikalainen Jevgeni Baratynski, harvinaisen lahjakas runoilija, jonka tuotanto kuuluu jatkuvasti elävään venäläiseen lyriikkaan, palveli nuoruudessaan muutaman vuoden sotaväessä Suomessa, ja hänellä on Suomi-aiheisia runoja. Tunnetuin niistä on hänen Edda-runoelmansa (1826), jossa ker-

rotaan Suomessa palvelleen venäläisen upseerin ja suomalaisen neidon rakkaustarina.

Varsinainen Karjala-aihe pääsi Venäjän kaunokirjallisuuteen runoilija Feodor Glinkan kautta. Hän oli niin ikään sotilas, arvoltaan eversti, ja kuului Pietarissa dekabristiupseerien oppositioliikkeeseen ja liikkui kirjallisuusalongissa. Dekabristikapinan jälkeen Pietarin Senaatintorilla vuonna 1825 Feodor Glinka karkotettiin Karjalaan, jossa hän toimi virkailijana. Petroskoissa hän tutustui Karjalassa retkeilevään suomalais-urgilaisten kielten tutkijaan Anders Sjögreniin. Pietarin tiedeakatemian tutkijana Sjögrenillä oli jo ennestään yhteyksiä venäläisiin tieteellisiin ja kirjallisiin piireihin. Vuonna 1821 Sjögren julkaisi Pietarissa saksankielisen kirjasen *Ueber die finnische Sprache und ihre Literatur*. Se sisälsi myös tietoja suomalais-karjalaisesta kansanrunoudesta. Pietarin tiedeakatemiassa toimi toinenkin suomalainen tutkija, Anders Hipping, joka oli samalla pietarlaisen kirjallisen seuran jäsen (*Voljnoje obščestvo rossiiskoi slovesnosti*). Hipping piti seuran kokouksessa esitelmän Suomen historiasta.

Petroskoissa runoilija Feodor Glinka sai Sjögreniltä muutaman kansanrunotekstin ja käänsi pari runoa venäjäksi. Runot olivat Väinämöisen ja Joukahaisen kilpalaulanta ja Kanteleen synty. Nämä kaksi runoa, jotka julkaistiin venäläisessä aikakauskirjassa vuonna 1828, olivat karjalaisen kansanrunouden ensimmäisiä venäjännöksiä.

Feodor Glinkalta ilmestyi myös kaksi Karjala-aiheista runoelmaa, Karelia ja Karjalan metsien tyttö. Karjala esiintyy niissä karuna ja harvaan asutettuna maana, silti karjalaiset ovat säilyttäneet luonnonkansan kauniin ja sointuisen kielen, vaikka kirjakieltä heillä ei ollutkaan. Mainittakoon, että Feodor Glinkan Karjala-aiheista runotuotantoa on perusteellisesti tutkinut venäläinen Vasili Bazanov. Glinkasta kerrotaan myös professori Hannes Sihvon teoksessa Karjalan kuva. Englantilainen fennougristi Michael Branch on julkaisututkielman Anders Sjögrenistä.

Sekä Suomessa että Venäjällä Karjala tuli tunnetuksi rikkaana laulumaana. Säännöllinen runojen keruutyö Suomessa alkoi 1820–30-luvulla, ja ensimmäisinä kerääjinä olivat Sakari Topelius vanhempi, Kaarle Akseli Gottlund, Elias Lönnrot, Matias Aleksanteri Castrén ja monet muut. Runoja kerättiin Suomen Karjalasta, Itä-Karjalasta sekä myöhemmin Inkerinmaalta. Kalevalan ja Kantelettaren julkaiseminen ja niiden ensimmäiset käännökset Euroopan kielille tekivät suomalais-karjalaisen kansanperinteen tunnetuksi sivistyneessä maailmassa, se löysi paikkansa maailmankirjallisuudessa ja loi perustan Suomen kansalliselle identiteetille ja uudenaikaiselle kulttuurille.

Toisaalta Itä-Karjala osoittautui venäläisen kansanperinteen aarreaikaksi, joka keksittiin viime vuosisadan jälkipuoliskolla, siis kalevalaisen runouden suuria löytöjä hieman myöhemmin.

Venäläiset folkloristit ovat nimittäneet Itä-Karjalaa venäläisen kansanperinteen Islanniksi. Kuten tunnettua, nimenomaan Islannissa kuuluisat Edda-laulut olivat säilyneet aidoimmassa muodossa, ja täten Islannin kautta myös muut skandinaavit ja germaaniset kansat saivat mahdollisuuden tutustua yhteiseen muinaisperintöönsä. Jotenkin samalla tavoin kävi slaavilaisillekin kansoille. Venäläinen sankariteos, maineikkaat bylinaulut, eivät olleet alkujuuriltaan vain venäläisiä, vaan kuuluivat myös ukrainalaisille ja valkovenäläisille yhteisenä perintönä, vaikka Ukrainassa ja Valko-Venäjällä ne eivät ole säilyneetkään. Venäjälläkin bylinoita on kirjoitettu muistiin vain harvoilla alueilla, joista Itä-Karjala on tärkein.

1860-luvulta alkaen Pavel Rybnikov ja Aleksandr Hilferding keräsivät Itä-Karjalasta runsaan määrän bylina-lauluja, heidän kokoelmistaan tuli klassikoita. He keksivät muun muassa loistavan laulajan Trofim Rjabininin, jonka jälkeläisetkin olivat hyviä bylina-laulajia.

Kolmas Itä-Karjalan retkeilijä, Jevgeni Barsov, tuli tunnetuksi venäläisten itkuvirsi-

en kerääjänä ja lahjakkaan itkijän Irina Fedosovan löytäjänä, joka vetäneen vertoja Larin Paraskelle, tunnetulle inkeriläis-karjalaiselle itkijälle. Heitä voidaan verrata toisiinsa myös siinä mielessä, että kumpikin herätti suurta kiinnostusta aikansa kulttuuripiireissä. Larin Paraske vieraili Helsingissä ja teki esityksillään syvän vaikutuksen maan kulttuuripersoonallisuuksiin. Hänestä puhuttiin lehdistössä, taidemaalarit maalasivat hänestä muotokuvia, kuvanveistäjät tekivät veistoksia, nuori Jean Sibelius ja tuleva professori Yrjö Hirn kävivät tapaamassa Paraskea Porvoossa. Myös Irina Fedosova esiintyi Venäjän suurkaupungeissa, häneltä saivat vaikutteita eräät kirjailijat ja säveltäjät.

Näin kehittyi varsinainen kulttuurikarelianismi. Karjalaisen ja venäläisen kansanperinteen pohjalta Suomen ja Venäjän sivistyneistön tietoisuudessa muodostui 1800-luvulla omalaatuinen Karjalan kuva: siellä asui metsäkylien hiljaisuudessa vaatimaton ja uudenaikaista sivistystä tuntematon kansa, joka oli aineellisesti köyhä, mutta mielikuvitukseltaan rikas ja vanhoja elämäntapoja kunnioittava. Metsissä saattoi tavata vanhauskoisten erakkomajoja ja "biegloita" sotamiehiä, jotka olivat paenneet keisarin sotaväestä, ja kaupungeissa saattoi olla poliittisista syistä karkotettuja. Mutta maaseudulla oli rauhallista, se oli ikään kuin eristäytynyt muusta maailmasta.

1900-luvun alussa venäläinen kirjailija Mihail Prišvin, innokas metsämies ja retkeilijä, mainio luonnonkuvaaja ja kansatieteilijä, matkaili Karjalassa ja julkaisi matkoistaan kirjan nimellä Pelottomien lintujen maa (1907). Siis linnutkin olivat vielä rauhallisia ja pelottomia. Karjala vaikutti jonkinlaiselta rauhoitetulta alueelta, kirjailija ihaili sen luontoa ja ihmisiä, jotka vaalivat vanhaa perinnettään ja uskoivat tarujen ihmeisiin.

Karjalan kansalliseksi symboliksi ja kulttuurikarelianismin perustaksi tuli kuitenkin Kalevala.

On käyty kovaa kiistaa Kalevalan karjalaisuudesta ja suomalaisuudesta, siitä, mis-

sä kalevalainen sankariepiikka oli syntynyt, Karjalassako vai Länsi-Suomessa. Elias Lönnrot oli kuitenkin otsikoinut Kalevalan tapainoisesti antaen arvoa sekä Karjalalle että Suomelle: Kalevala taikka Vanhoja Karjalan runoja Suomen kansan muinoisista ajoista. Siis runot kuuluivat sekä Karjalalle että Suomelle. Kiista puhkesi vasta myöhemmin, 1800-luvun jälkipuoliskolla. Sen aloittivat A.A. Borenius ja A. Ahlqvist, myöhemmin sitä jatkoivat Kaarle Krohn, E.N. Setälä, A.R. Niemi, Väinö Salminen ja Neuvostoliitossa O.W. Kuusinen sekä eräät varsinaiset folkloristit. On itsestään selvää, että tieteellisiin väittelyihin vaikuttivat omalta osaltaan ideologiat ja politiikka.

Kansanperinteen etnisistä ja kansainvälisistä ulottuvuuksista puhun myöhemmin, mutta sitä ennen puutun kysymykseen, miksi juuri Karjalassa säilyi pitkään sekä karjalainen että venäläinen perinne. Kuten tähänastinen perinnetutkimus osoittaa, tämä ei ole yksiselitteinen asia.

H.G. Porthanista alkaen on useimmiten viitattu ortodoksiseen uskontoon, joka on ollut luterilaiseen kirkkoon verrattuna paljon suvaitsevampi pakanallista perintöä kohtaan. Lisäksi Itä-Karjalan kylissä oli runsaasti vanhauskoisia (staroveroja), jotka arvostivat erityisesti kaikkea vanhanaikaista ja ikään kuin konservoivat perinteen. Juha Pentikäisen mielestä vanhauskoisuus oli tärkein tekijä, joka myötävaikutti runoperinteen pysyvyyteen ei vain Itä-Karjalassa, vaan myös koko Pohjois-Venäjällä. Yksi hänen teoksensa luvuista (Kalevalan mytologia, 1987) on nimeltään Vanhauskoisten Viena — Kalevalan kehto.

Silti on ollut muitakin tekijöitä. On otettava huomioon paikalliset olot kokonaisuudessaan, myös yhteiskuntataloudelliset seikat. Tämä koskee sekä Venäjän että Suomen Karjalaa. Sosiaalitaloudellinen kehitys tapahtui epätasaisesti eri alueilla. Suomalaiset kansatieteilijät käyttävät termiä eräkulttuuri, jolla tarkoitetaan metsästy-, kalastus- ja kaskiviljelytaloutta, joka vallitsi Suomen Karjalassakin vielä vuosisadan vaihteessa.

Vienan Karjalassa vanhat elämäntavat säilyivät kauemmin. Vienasta kerättiin parhaat eepiset laulut, kun taas Laatokan Karjala tuli tunnetuksi enemmän lyriikastaan. Kertovat sankarirunot muodostavat Kalevala-epoksen rungon, vaikka siihen on siroteltu myös runsaasti loitsuja ja häälauluja.

Kalevalaisessa epiikassa on paljon mytologista aineistoa, se edustaa typologialtaan varsin varhaiskantaista runoutta, monessa suhteessa se kuuluu epiikan vanhimpiin muotoihin.

Jacob Grimmille, kuuluisalle saksalaiselle tutkijalle, Kalevala tuli yllätyksenä juuri siksi, että Euroopassa löytyi niin arkaainen mytologinen eepos. Myöhemmin italialainen tutkija Domenico Comparetti luonnehti Kalevalan jopa šamanistiseksi eepokseksi. Jo tästä voi päätellä, että Lönnrotin tehtävä Kalevalan laatijana ei ollut suinkaan yksinkertainen, sillä tarullisista aineksista hänen oli luotava kansalliseepos, joka vastaisi uudenlaisia kulttuuritarkoituksia ja kansallisia pyrkimyksiä.

Venäjällä tutustuminen Kalevalaan alkoi 1840-luvulla. Sen esitteli venäläiselle lukijalle professori Jakov Grot, josta tuli Lönnrotin hyvä ystävä. Grot toimi 12 vuotta venäjän kielen, kirjallisuuden ja historian professorina Helsingin yliopistossa, hänellä oli laaja ystäväpiiri Suomessa, hän hallitsi maan molemmat kielet, suomen ja ruotsin, ja hän pyrki tietoisesti palvelemaan kulttuurivälittäjänä Suomen ja Venäjän välillä. Grot esitteli Kalevalaa, Lönnrotin toimintaa ja Suomen kulttuurielämää venäläisissä lehdissä ja vastavasti tutustutti suomalaisia venäläiseen kirjallisuuteen. Grot käänsi katkelmia Kalevalasta venäjäksi ja valmisti yliopistossa nuoria kääntäjiä, joista eräät jatkoivat myöhemmin opintojaan stipendiaatteina Pietarissa ja Moskovassa. Grot oli kirjeenvaihdossa Lönnrotin kanssa, arkistoissa säilytetään toistakymmentä kirjettä kummaltakin. Grot oli vaikutusvaltainen kulttuuripersoonallisuus kotimaassaan, myöhemmin hänestä tuli Venäjän tiedeakatemian jäsen ja varapuheenjohtaja.

taja. Mainittakoon, että myös Lönnrot kutsuttiin Venäjän tiedeakatemiaan kunniajäseneksi.

Eräillä suomalaisilla tutkijoilla oli hyvät yhteistyösuhteet Pietarin tiedeakatemiaan. On tunnettua, että Castrénin Siperian-matkat kustansi Pietarin tiedeakatemia. Castrénin kuoleman jälkeen hänen moniosaiset kootut teoksensa julkaistiin Pietarissa saksan kielellä, mistä piti huolen pietarilainen akateemikko Anton Schiefner. Sitä ennen Schiefner oli kääntänyt saksaksi Kalevalan toisen laitoksen, ja käännös ilmestyi Helsingissä 1852. Tällä saksannoksella tuli olemaan laajakantoinen merkitys Euroopassa ja muuallakin. Schiefnerin Kalevalan saksannokseen tutustui sattumalta amerikkalainen runoilija Henry Longfellow, ja hän sai siitä vaikutteita kirjoittaessaan omaa runoelmaansa *Laulu Hiawathasta* (1855), joka perustuu Pohjois-Amerikan intiaanien legendoihin.

Kalevala on vaikuttanut myös Friedrich Kreutzwaldin eestiläiseen Kalevipoegiin sekä latvialaiseen kansalliseepokseen *Lacplēsis*, joka on Andrei Pumpurin kirjoittama.

Vuonna 1888 ilmestyi Leonid Belskin Kalevalan runomittainen venäjännös, joka on ollut suosittu jo vuosisadan ajan kiistattomien ansioidensa vuoksi. Belskin venäjännös oli laajalti tunnettu entisessä Neuvostoliitossa, siitä on otettu useita painoksia, ja se on ollut hyödyksi käännettäessä Kalevalaa muille maan kielille. Belskin venäjännöksessäkin on eräitä vajavuuksia, mutta sen tärkeimpänä ansiona voidaan pitää sitä, että se välittää onnistuneesti Kalevalan eepin tyylin. Belskin jälkeen on ollut uusia yrityksiä venäjäntää Kalevala. 1970-luvulla venäjännettiin O.W. Kuusisen versio Kalevalasta ja aivan tätä nykyä Petroskoissa julkaistaan *Sever-lehdessä* Eino Kiurun ja Oleg Mišinin Kalevala-venäjännöstä.

On paikallaan mainita, että vaikka neuvostovallan kaudella kulttuurielämässä oli paljon ideologisia rajoituksia ja haittoja, kuitenkin kirjat olivat halpoja ja kansa osti niitä. Kansanperinnettäkin sekä maan eri kanso-

jen kansalliseepoksia julkaistiin useammin kuin nyt. Kirjat ja lehdet ovat tulleet Venäjällä nykyään liian kalliiksi, ihmisillä ei ole varaa ostaa niitä, ja painosmäärät ovat pudonneet valtavasti. Tästä johtuu, että Kalevalankin uudet painokset ovat nyt harvoja.

Muutama sana Kalevalan kuvittajista. Meillä pidetään suuressa arvossa suomalaisen taiteilijan Akseli Gallen-Kallelan Kalevala-kuvitusta, ja on omiakin kuvittajia. Tunnetuimpia heistä ovat Georgi Stronk, Tamara Jufa ja Mjud Metšev, jonka taidenäyttely herätti mielenkiintoa Suomessakin. Aikaisemmista Kalevalan kuvittajista voidaan mainita karjalainen Osmo Borodkin, pietarilainen taiteilija V.I. Kurdov ja P.N. Filonovin taidekouluun kuulunut taiteilijaryhmä.

Kalevala on vaikuttanut karjalaiseen musiikkiin ja teatterielämään. Meillä tunnetaan Helmer Sinisalon *Sampo-baletti*, jota on esitetty Venäjän eri kaupungeissa. Kalevalaan ja Kantelettareen pohjautuvia näytelmiä on ollut Petroskoin suomalaisen, nykyään kansallisen teatterin ohjelmistossa, ja ohjaajina toimivat tunnetut suomalaiset teatteriohjaajat Kurt Nuotio ja Paavo Liski.

Tätä nykyä Petroskoin konservatoriossa opiskelee ryhmä nuoria musikoita suomen-sukuisten kansojen tasavalloista — Komista, Mordvasta ja muualta. Tarkoituksena on myös perehtyminen kansanmusiikkiin, jonka pohjalta voidaan kehittää uudenaikaista kansallista musiikkia.

Ja nyt sitten lyhyesti Kalevalan vaikutuksesta Karjalan ja Venäjän kirjallisuuteen.

Oli ainakin yksi suuri venäläinen runoilija, joka tunsikin Kalevalan ja jonka tuotantoon Kalevala vaikutti tuntuvasti. Kyseessä on Nikolai Kljujev (1887—1937), yksi ns. kielletyistä kirjailijoista, jonka tuotantoa on ruvettu julkaisemaan ja tutkimaan vasta viime aikoina. Hän oli syntynyt Vytegrassa, joka kuului Anuksen kuvernementtiin. Kljujevin nimi liitetään tavallisesti ns. uustalonpoikaisrunoilijoihin. Heihin kuului myös häntä nuorempi ja erittäin lahjakas runoilija Sergei Jesenin, jonka 100-vuotisjuhlaa vietettiin äskettäin. Täl-

lä uustalonpoikaisrunoilijat-käsitteellä tarkoitetaan pääasiassa sitä, että heidän tuotantonsa liittyy elimellisesti perinteelliseen talonpoikaiskulttuuriin, maaseutu-Venäjään, Venäjä-äitiin. Neuvostovallan aikana noita runoilijoita ei suosittu, heitä ei pidetty riittävän proletariaasina ja vallankumouksellisina, vaikka he yrittivätkin pysyä mukana ajan tapahtumissa. Kljujev vangittiin 1932 ja karkotettiin ensin Siperiaan ja myöhemmin ammuttiin 1937. Sergei Jesenin oli tehnyt jo sitä ennen (1925) itsemurhan, josta aivan viime aikoina on esitetty toinenkin versio, jonka mukaan se oli salaisen poliisin lavastama ja suorittama murha. Kljujevin ja Jesenin tuotantoa on tutkinut mm. karjalainen kirjallisuudentutkija Jelena Markova.

Kljujevin runoissa esiintyy selvästi järjen ja tunteen vastakohtaisuus, uuden yhteiskunnallisen kehityksen ja entisten elämäntapojen ristiriita. Hän sanoo eräässä runossaan: "Järki kaipaa tasavaltaa, mutta sydän on mieltynyt äiti Venäjään." Kljujev oli ns. vanhauskoinen (starovertsa), hänen runoissaan on paljon uskonnollista mystiikkaa, hän piti kansan perimätiedosta, taruista, uskomuksista, lauluperinteestä, myyttisestä symbolikielestä. Tähän kuului jossain määrin myös kalevalainen myyttiperinne. Kljujev nimitti itseään "Väinämöisen perilliseksi" sekä "aunukselaiseksi Longfellowiksi". Hänen runoissaan esiintyy myyttinen Lempo-hahmo ja symbolinen kehrääjätär-kuva, joka tavallisesti tarkoittaa myyteissä ja kansanuskomuksissa kohtalotarta. Samantyyppisiä kohtalotar-hahmoja esiintyy myös Eino Leinin lyriikassa.

Kalevala ja karjalaisuus ovat joutuneet varsinkin niiden venäläisten runoilijain näköpiiriin, jotka ovat vakituisesti asuneet Karjalassa tai vierailleet siellä useamman kerran ja mieltyneet sen luontoon ja ihmisiin. Tunnetuimmista venäläisistä proosakirjailijoista voidaan mainita Gennadi Fisch, Konstantin Paustovski, Marietta Šaginjan, Andrei Platonov ja Juri Kazakov. Heiltä on ilmestynyt romaaneja, novelleja ja matkakertomuksia, jot-

ka liittyvät aihepiiriltään Karjalaan sekä Suomeen.

Itä-Karjalassa on olemassa oma venäjänkielinen kirjallisuus, johon kuuluu luonnollisesti Karjala-aihe. Karjalasta kirjoittaneista runoilijoista mainittakoon Aleksei Titov, Boris Schmidt, Mihail Sysoikov, Vladimir Morozov; proosakirjailijoista Aleksandr Linevski, Pjotr Boriskov ja Dmitri Gusarov. Eräs Gusarovin sotaromaani — Korpi ei tunne armoa — on julkaistu myös Suomessa. Sodan aikana Gusarov itse taisteli partisaanijoukoissa Karjalassa.

Sanat Karjala, Kalevala, Sampo ja kantele ovat tulleet symbolikuviksi myös venäläisille, ne vaikuttavat ikään kuin tunnus sanoilta, kun tarkoitetaan Karjalaa, pohjoista järviseutua. Karjalassa käy kesäisin paljon turisteja — Kižin saarella, Valamosa, Solovetskin luostarissa, ja tätäkin kautta leviää tietoja Karjalasta ympäri Venäjää.

Karjalaisuus, kansanperinne ja Kalevala ovat vaikuttaneet omalla tavallaan karjalais-syntyisten kirjailijain tuotantoon. Tarkoitetaan vienankarjalaisten Nikolai Jaakkolan, Antti Timosen, Jaakko Rugojevin, Pekka Pertun ja Ortjo Stepanovin kirjailijauraa. Voidaan sanoa, että he edustavat vienankarjalaisen sivistyneistön ensimmäistä sukupolvea, he olivat paikallisen kirjallisen tradition alkuunpanijoita, heidän suhteensa suulliseen kansanperinteeseen oli vielä välitön ja kiinteä. Kansanrunous oli heille muutakin kuin Lönnrotin Kalevala ja kirjahyllyssä olevat perinnekokoelmat, se oli heille kotoinen maaperä, jonka tuli ravita heidän kirjallista lahjakkuuttaan. Heidän tuotantonsa onkin edustanut vienankarjalaisille nimenomaan siirtymistä suullisesta kansanperinteestä kirjoitettuun sanataiteeseen. Tämä kirjallisen kehityksen varhaisvaihe ja sen riippuvaisuus suullisesta perinteestä ilmenevät mm. teosten juonirakenteessa. Kerronta alkaa usein jostakin paikallisesta tarusta tai legendasta, esivanhempien perimätiedon välittäjänä esiintyy joku vanha vaari tai mummo, joka kertoo

entisistä ajoista ja elämäntavoista, patriarkaalisesta sukuyhteisöstä ja suurperheestä, jossa asui saman katon alla neljäntäkymmentä ihmistä. Vasta tämän jälkeen uudenaikaisemmat tapahtumat tulevat kerronnan kohteeksi. Tämän tyyppinen juonirakenne esiintyy esim. Nikolai Jakkolan Pirttijärvi-romaanisarjassa (1949—1966) ja Jaakko Rugojevin laajassa kaksiosaisessa runoelmassa eli "runokertoelmassa" Karjalainen tarina (1956—1959).

Tämänkaltainen epiikka on varsin tyypillistä alkavalle kirjallisuudelle, joka on ajallisestikin vielä lähellä suullista perinnettä. Suullinen perinne on vielä aktiivisesti muistissa, kirjallisuus on sen jatkoa ja kehityksen seuraava aste.

Tässä yhteydessä herättää mielenkiintoa Tšingiz Aitmatovin romaani Valkoinen laiva, joka on käännetty myös Suomessa. Kirjailija on pannut siihen varsin kuvaavan alaotsikon: Posle skazki — Sadun jälkeen. Tämä viittaa siihen, että kerronta romaanissa ikään kuin jatkaa satua, mutta kyseessä on jo tapahtumien uusi vaihe. Aitmatovin romaaneissa on vielä paljon sellaista, mikä liittyy mytologiaan. Kirgisian kirjallisuus on vielä suhteellisen nuori, se on syntynyt vasta kuluvalle vuosisadalla, vaikka kirgiisien suullinen perinne on hyvin rikas.

Kulttuurihistoriallisesti myös karjalaisuuden ominaisuutena voidaan pitää sitä, että siihen kuuluu harvinaisen rikas ja pitkäaikainen suullinen runoperinne, jonka jatkona on suhteellisen nuori kirjallinen traditio.

Karelianismi kansainvälisenä sillanrakentajana

Kulttuuri sinänsä on periaatteessa sekä kansallista että kansainvälistä. Tuskin voidaan kuvitella kansallista kulttuuria, joka olisi täysin eristettynä muiden kansojen kulttuurista, ilman minkäänlaisia kansainvälisiä yhteyksiä ja ulottuvuuksia. Tämä koskee myös eri et-

nosten muinaiskulttuureja, joissa on havaittavissa paljon yhteistä.

Keskiajan Euroopassa kristinusko oli tärkeänä kansainvälisenä vaikuttajana. Roomasta ja Bysantista käsin kristinusko levisi Euroopan maihin, myös Suomeen ja Karjalaan. Kirkon kautta levisi uskonnollinen kirjallisuus ja kirjakieli. Roomalaiskatolinen kirkko käytti latinan kieltä, uskonpuhdistuksen yhteydessä Suomessa syntyi Mikael Agrikolan kirjasuomi. Bysanttilaisen kulttuuripiirin käytössä oli kreikan kieli, Venäjällä kirkkoslaavi saavutti virallisen aseman.

Seurauksena oli kaksikielisyiden ja monikielisyiden ongelma. Kansanmurteiden ohella tulivat käyttöön kulttuurikieliet. Latinala ja kreikalla oli kansainvälisten sivistyskielten rooli, niitä käytettiin yliopistoissa. Vielä Elias Lönnrotin aikaan väitöskirjat kirjoitettiin Turun ja Helsingin yliopistoissa latinan kielellä, siitä tavasta luovuttiin virallisesti vasta 1852. (Ensimmäiset suomenkieliset Fredrik Polenin ja Yrjö Yrjö-Koskisen väitöskirjat valmistuivat 1857.)

1700-luvun valistuskausi Euroopassa merkitsi uutta kulttuurihistoriallista vaihetta. Uudenaikaiset kansakunnat muodostuivat ja kansalliskirjallisuudet kehittyivät. J.G. Herderin tapaan opittiin antamaan arvoa pien-tenkin kansojen kulttuuriperinnölle. Mutta samalla muodostui käsitys ihmiskunnan kulttuurista kokonaisuutena, maailmankulttuurista.

Goethe oli ensimmäisiä kirjailijoita, joka rupesi käyttämään käsitettä Weltliteratur, maailmankirjallisuus. Keskusteluissaan Eckermannin kanssa Goethe tähdensi, että käsite Nationalliteratur ei enää riittänyt, se ei kattanut uutta kehityssuuntaa, tarvittiin laajempaa kansainvälistä kokonaisuutta. Kansallinen ja kansainvälinen punoutuvat toisiinsa edustaen kulttuuriproessin eri puolia.

Historian eri vaiheissa kansallisen ja kansainvälisen suhde ja painotukset voivat olla erilaisia. Viime vuosisadan alkupuoliskolla Suomi etsi omaa kansallista identiteettiään, elettiin suomalaisen kansallisliikkeen varhais-

vaihetta, Kalevala otettiin vastaan kansalliseepoksena, jossa kuvastui suomalaisten ja karjalaisten heimojen menneisyys. Siksi nimenomaan eepistä kansanrunoutta pidettiin kaikkein aidoimpana ja arvokkaimpana perinnelajina kansallisessa mielessä, sillä se kertoi suullisen perimätiedon muodossa suomalaisten alkujuurista, joista kirjoitettu historia ei osannut kertoa vielä paljon mitään.

Tätä kulttuurihistoriallista taustaa vasten eräät muut perinnelajit eivät tuntuneet silloin epiikan rinnalla riittävän kansallisilta ja aito suomalaisilta, niissä havaittiin paljon vierasperäisiä lainoja. Esim. kansansaduissahan on runsaasti kansainvälisiä motiiveja, mikä heti huomattiin. Kun M.A. Castrén oli vuonna 1839 runonkeruumatkalla Vuokkiniemen pitäjässä ja tutustui paikallisiin kansansatuihin, hän totesi matkakertomuksessaan, että itse satujenkertojat pitivät niitä venäläisinä lainoina. Castrénin sanojen mukaan nuo sadut "liikkuivat enimmäkseen tsaarien, pajarien ja pohattarien piirissä". Niissä oli muitakin kansainvälisiä motiiveja. Muutamat karjalaiset sadut, Castrén jatkoi, "olivat sukua Tuhannen ja yhden yön kertomuksille; tapaa hämmästykseseen toisissa jonkun kohtausten Odysseiasta. Niin pelastuu sankari muutamassa sadussa jättiläisen linnasta siten, että rautaseipäällä puhkaisee silmän jättiläiseltä ja sitten lampaan alla pujahtaa ulos portista." Nämä kansainvälisesti tunnetut aiheet kiinnostivat Castrénia huomattavasti vähemmän, ne eivät tuntuneet suomalaisilta.

Tavallisesti puhutaan kahdesta traditiosta Suomen kulttuurihistoriassa: länsisuomalaisesta ja itäsuomalaisesta. Kun länsisuomalainen traditio kuuluu enemmän skandinaaviseen vaikutuspiiriin, niin itäsuomalainen ja karjalainen traditio on ollut tuntuvammin yhteydessä venäläis–slaavilais–bysanttilaisiin virtauksiin.

Tämä ilmenee kansanperinteessä, esim. saduissa. Suomalainen tutkija Pirkko–Liisa Rausmaa on tutkinut ihmesatuja ja erottanut kaksi satutraditiota, läntisen ja itäisen, jolloin

vedenjakajana esiintyvät entiset Ruotsin ja Venäjän väliset valtionraajat Pähkinäsaaren rauhasta alkaen (1323).

Pekka Hakamies, toinen suomalainen folkloristi, on tutkinut venäläisten sananparsien vaikutusta karjalaiseen ja suomalaiseen sananparsistoon (1986) ja tullut johtopäätökseen, että vaikutus on ollut voimakkainta nimenomaan itäisillä alueilla: Raja–Karjalassa, Kannaksella, Suomen Pohjois–Karjalassa ja Kainuussa, jonne venäläiset sananparret lienevät kulkeutuneet eniten itäkarjalaisten laukkukauppioiden kautta. Tutkimuksen mukaan venäläinen vaikutus heikkenee idästä länteen. Mitä tulee Itä–Karjalan alueisiin, niin kaikkein tuntuvinta se on Aunuksen karjalaisilla ja vepsäläisillä, jotka ovat olleet jo pitkään kaksikielisiä ja hallinneet venäjää. Venäläiset sananparret esiintyvät heillä usein joko käännettynä venäjämästä tai sitten jopa venäjänkielisessä muodossa, jolloin venäläisiin sanoihin liitetään vain omakieliset taivutuspäätteet.

Mutta varsinaisen venäläisen sankariepiikan vaikutus karjalaiseen runoepiikkaan ei ollut yhtä silmäänpistävä kuin kansansatujen ja sananparsien kohdalla. Vain muutamissa venäläisissä ja karjalaisissa balladilauluissa voidaan havaita yhtäläisyyksiä. Tavallisesti viitataan kahteen esimerkkiin: karjalainen runo Kojosen kosinta muistuttaa venäläistä balladia Ivan Godinovitš, ja karjalainen laulu Ogoi ja Gavrila on jotenkin samanlainen kuin venäläinen balladi Vasili ja Sofia. Näiden balladilaulujen teemat ovat kuitenkin laajalti kansainvälisesti tunnettuja, niissä kerrotaan traagisesta rakkaudesta.

Varsinaiset venäläiset bylinat, sankarilaulut, eivät ole löytäneet sijaa karjalaisessa runoepiikassa. Tämä saanee selityksensä siitä, että karjalainen ja venäläinen lauluepiikka ovat historialliselta tylogialtaan periaatteellisesti erilaisia, ne kuuluvat eppisen ajattelun eri kehitysvaiheisiin. Kansanrunouden tutkija K.V. Čistov on tähdentänyt tätä eroa: kalevalainen kertomarusous on hyvin arkaista myyttiepiikkaa, se oli syntynyt vielä

sukuyhteisö- ja heimoasteella, kun taas venäläinen bylinaepiikka kuuluu itäslaavien valtiollisen kehityksen varhaisvaiheeseen.

Kalevalaisella myyttirunoudella on silti yhteyksiä muiden kansojen mytologiseen perinteeseen. Jo Julius Krohn pani tämän merkille tunnetussa Kalevalaa koskevassa teoksessaan, joka ilmestyi eri vihkoina 1880-luvulla. Mainitussa teoksessa Krohn tarkasteli Kalevalan ohella varsinaista suullista kansanperinnettä ja sen yhteyksiä muiden kansojen perinteeseen. Täten kalevalainen runous asetettiin laajalle kansainväliselle taustalle kulttuurivertailua ajatellen, mikä ilmeni myös teoksen rakenteessa. Sen luvut olivat ikään kuin laajenevia samankeskisiä ympyröitä: kalevalaepiikkaa vertailtiin ensin itämerensuomalaisten naapurikansojen perinteeseen, sitten itäisten suomensukuisten ja urililaisten kansojen kulttuuriin, sitten tulivat kysymykseen vielä germaaniset, slaavilaiset ja liettualais-lätiläiset heimot.

Tällainen lähestymistapa Kalevalaan oli silloin aivan uusi, kokonaisnäkemys eepoksesta kansainvälistyi huomattavasti, jopa siinä määrin, että Kalevalan maine kansallis-eepoksena saattoi näyttää kyseenalaiselta. Romantikothan olivat tottuneet korostamaan nimenomaan Kalevalan kansallista omaleimaisuutta, sen piti olla kansalliseepos, ja sellaiseksi Lönnrotkin oli sen suunnitellut. Nyt Julius Krohn joutui kuitenkin toteamaan, että Kalevalan useimmat myyttiset runoaiheet esiintyivät muodossa tai toisessa muillakin kansoilla. Silti Krohn vakuutti, että tässä tosiasiassa ei ollut mitään kansallisesti alentavaa, sillä kulttuuri kehittyi kansainvälisten vuorovaikutuksien kautta.

Koskettelen nyt Itä-Karjalan tämänpäiväisiä kieli- ja kulttuuriongelmia kansallisten pyrkimysten ja kansainvälisten yhdentymistendenssien kannalta.

Nykyinen Karjalan tasavalta on etnisesti kirjava alue. Sen väestöluku on lähes 800 000 henkeä, joista noin kymmenesosa on karjalaisia, vepsäläisiä ja suomalaisia. Enemmistönä ovat venäläiset, mutta on myös melkoi-

nen määrä sodanjälkeistä valkovenäläistä siirtoväkeä ja lisäksi ukrainalaisia, juutalaisia sekä muita kansallisuuksia. Yhteisenä kommunikaatiokielenä Karjalan tasavallassa on venäjä. Yleensä venäläisen ja venäjänkielisen kulttuurin vaikutus on ylivoimainen, ja tähän on lisättävä, että myös karjalainen kulttuuri tulee laajemmin tunnetuksi maassa venäjän kielen kautta.

Kuitenkin viime aikoina Karjalan tasavallassa, kuten muuallakin Venäjällä, on perustettu erilaisia kansallisia kulttuurijärjestöjä: Karjalan Rahvahan Liitto, Vepsän kulttuuri-seura, Karjalan suomalaisten Inkeri-liitto, ja omia kulttuurijärjestöjään ovat perustaneet myös paikalliset venäläiset, valkovenäläiset, ukrainalaiset ja juutalaiset. Noiden seurojen keskustelukielenä on useimmiten venäjä, vaikka tietoja levitetään eri kansallisista kulttuureista. Karjalan tasavallassa on suhteellisen vähän varsinaista karjalaisia, vepsäläistä, suomalaista sivistyneistöä, jolle venäjä ei olisi pääkielenä. Nekin älymystöön kuuluvat, jotka eivät ole täysin unohtaneet äidinkieltään, käyttävät mieluummin venäjää. Sivistyneistö on siis melkoisesti venäläistynyt. Karjalassa on paljon juutalaista sivistyneistöä — lääkäreitä, insinöörejä, muusikkoja, toimittajia, yliopiston opettajia, tiedemiehiä, virkallijoita jne. Heitä lienee paljon enemmän kuin karjalaisia, vepsäläisiä ja inkeriläisiä intellektuelleja. Heissä säilyy jotain omasta juutalaisesta mentaliteetista, silti heidänkin kielensä on venäjä, ja he kuuluvat venäläiseen kulttuurimaailmaan. Toisaalta myös Karjala ja karjalainen kulttuuri ovat vaikuttamassa heihin sekä heidän kulttuuri-toimintaansa. Joka tapauksessa he esittävät merkittävää osaa tasavallan kulttuurielämässä, he toimivat teatteriohjaajina, kapellimestareina, professoreina yliopistossa ja konservatoriossa, he ovat esiintyneet kuvataiteilijoina ja kuvittaneet Kalevalaa. Yleistäen voidaan sanoa, että yhdessä muiden taiteilijoiden kanssa he levittävät ja rikastuttavat kulttuuritietoa Karjalasta ympäri Venäjää ja sen rajojen ulkopuolella.

Sodanjälkeisinä vuosikymmeninä Karjalasta on tehty useita kulttuurimatkoja ulkomaille, ennen muuta Suomeen ja Ruotsiin. Petroskoin suomalainen teatteri ja Kantele-yhtye ovat monesti vierailleet Suomessa, samoin muusikot, kuvataiteilijat ja kirjailijat. Karjalan suomenkielinen lehdistö on jossain määrin tunnettu Suomessa, olipa sellainenkin vaihe 1960–70-luvulla, jolloin petroskoi-laisella Punalippu–Carelia –aikakauslehdellä oli noin 5 000 tilaajaa Suomessa, vaikka nyt tilaajamäärä on huomattavasti laskenut sekä Suomessa että kotimaassa.

On otettava huomioon myös se, että Suomen kulttuuri on tullut tunnetuksi Venäjällä osaksi nimittäin Itä–Karjalan kautta. 1920-luvulta alkaen, sen jälkeen kun toiseksi viralliseksi kieleksi Itä–Karjalassa hyväksyttiin venäjän kielen rinnalle kirjasuomi, meillä ruvettiin vähitellen julkaisemaan suomalaista kirjallisuutta sekä alkukielellä että venäjännettynä. Alussa skaala ei ollut kovin laaja, julkaistiin tärkeimpiä klassikoita — kuten Aleksis Kiveä, Juhani Ahoa, Minna Canthia ja Maiju Lassilaa. Uudempaa suomalaista kirjallisuutta ei oikeastaan vielä tunnettu, oli myös ideologisia rajoja, uudempi kirjallisuus alkoi tulla tietoon vasta sodanjälkeisinä vuosina.

1950-luvulla Petroskoissa ruvettiin tutkimaan perusteellisesti Suomen kirjallisuutta tällä alalla koulutettujen ammattitutkijain voimin. Siihen kuului sekä suomenkielinen että suomenruotsalainen kirjallisuus. Minäkin valmistuin silloin Venäjän tiedeakatemian ammattitutkijaksi. Petroskoissa on toiminut jatkuvasti akateeminen tutkimuslaitos, jossa ovat edustettuina humanistiset tieteet: Karjalan ja Suomen historia, kansanrunous, kielet, arkeologia, kansatiede jne. Petroskoista tuli ainoa tutkimuskeskus Venäjällä, jossa tutkitaan Suomen kirjallisuutta akateemisella tasolla. Moskovassa on akateeminen Maailmankirjallisuuden instituutti, mahtava laitos, jossa tutkitaan kymmenien eri maiden kirjallisuuksia, mutta ei Suomen kirjallisuutta.

Petroskoissa Suomen kirjallisuutta ovat

tutkineet Urho Ruhanen, Aino Hurmevaara, Adele Mantere, Armas Mišin ja Helena Soini. Itse johduin siirtymään viime aikoina kansanrunoudentutkimuksen alalle ja olen julkaissut pari venäjänkielistä teosta, jotka on siis tarkoitettu venäläiselle lukijakunnalle, kuten suomalaisen kirjallisuuden esittelytkin. Suomalaista kirjallisuutta ovat julkaisseet myös moskovalaiset suurkustantajat, ja he ovat tavallisesti pyytäneet apua asiantuntijoilta. On julkaistu Eino Leinon, Johannes Linnankosken, Ilmari Kiannon, Maria Jotunin, Maiju Lassilan, Aino Kallaksen, Pentti Haanpään, Katri Valan, Arvo Turtiaisen, Helvi Hämmäläisen, Väinö Linnan, Martti Larnin, Veijo Meren, Paavo Rintalan, Eila Pennasen teoksia. Huomattakoon, että eräät mainituista kirjailijoista ovat olleet innokkaita kareliaaneja ja Karjalan-kävijöitä, esimerkiksi Leino ja Kianto. Suomenruotsalaisista kirjailijoista on venäjännetty Edith Södergranian, Elmer Diktoniusta, Christer Kihlmanian, Aili Nordgrenian ja eräitä muita.

On ilmestynyt runo- ja proosa-antologioita, joista laajin ja tärkein on 1970-luvulla julkaistu antologiasarja Suomen kirjallisuuden kirjasto. Siinä on toistakymmentä upeata nidettä, joiden painosluvut olivat 50 000–100 000. Tämä sarja saatiin aikaan yhteisvoimin, siihen osallistuivat tunnetut moskovalaiset runoilijat lyriikan kääntäjinä, monet kääntäjät ja tutkijat Petroskoista ja Leningradista sekä osien kuvittajat Suomesta. Tätä sarjaa oli aikomus jatkaa, mutta valitettavasti kirjojen julkaiseminen ja ostaminen on tullut Venäjällä viime aikoina vaikeaksi.

Yhteenvetona voidaan kuitenkin todeta, että sodanjälkeisinä vuosikymmeninä Suomen kulttuuri on tullut paljon lähemmäksi venäläistä yleisöä kuin aikaisemmin. Elias Lönnrot ja Kalevala, Aleksis Kivi ja Eino Leino, Jean Sibelius ja Akseli Gallen-Kallela, Väinö Aaltonen ja Alvar Aalto ovat tuttuja nimiä monille venäläisille. Kulttuurivälittäjinä ovat tällöin toimineet myös itäkarjalaiset tutkijat ja taiteilijat.

Miltä näyttää tätä nykyä varsinaisen kar-

jalaisen, vepsäläisen, inkerinsuomalaisen kansallisen kulttuurin asema Itä-Karjalassa?

Paljon riippuu kouluopetuksesta ja siinä käytetystä kielestä. Vielä 1920—30-luvulla Inkerissä ja Itä-Karjalassa toimi varsinainen suomenkielinen kouluverkko, jolloin kaikki opetus tapahtui suomen kielellä. Inkeriläiset kylät olivat silloin vielä täysin suomenkielisiä, venäjää ei käytetty kylissä ollenkaan, sitä pystyivät puhumaan venäläisten kanssa vain harvat miehet, jotka tekivät useammin kuin naisväki Pietarin—matkoja. Suomen kielen jatkuvaan käyttöön Inkerissä vaikutti myös luterilainen kirkko.

Kielitilanne Itä-Karjalassa oli jo viime vuosasadalla toinen. Karjalan kirjakieltä ei ollut olemassa, kreikkalaiskatolinen kirkko käytti venäjää ja kirkkoslaavia. Jo viime vuosisadan alkupuoliskolla Elias Lönnrot oli havainnut, että vepsäläisissä kylissä venäläistyminen oli päässyt jo pitkälle. Lönnrotin mukaan ihmiset kylissä olivat kaksikielisiä ja tajusivat venäjän kielen käytännöllisen arvon ja hyödyllisyyden niissä oloissa, joissa he elivät. He opettivat tietoisesti venäjää lapsilleen, jolloin vepsä äidinkielenä oli monelta jo unohtumassa. Lönnrot piti pääsyynä tähän vepsän kirjakielen puuttumista, sitä ettei ollut vepsänkielistä kirjallisuutta. Havainnollisena esimerkkinä Lönnrot kertoi matkakirjassaan vepsäläisestä kyläpapista, ei kovin sivistyneestä miehestä, joka oli ollut tekemisissä vain venäjänkielisten kirkkokirjojen kanssa eikä voinut kuvitellakaan, että olisi muka ollut kirjoja muillakin kielillä, esim. suomeksi tai vepsäksi. Vepsän puhekieltäkään hän ei enää kunnolla hallinnut.

Kaksikielisyys sinänsä ei ole käytännössä tasapainoinen ja muuttumaton tilanne. Tuskin yksilökään voi hallita useampia kieliä yhtä hyvin ja täydellisesti, jokin niistä kielistä pyrkii toimimaan pääkielenä ja voi sivuuttaa jopa äidinkielen. Sama koskee koko kansaa, varsinkaan kun kansalla ei ole omaa kirjakieltä ja kun se elää pysyvästi vieraskielisessä kulttuuriympäristössä. Kehittyneemmän kulttuurikielen vaikutus on voimakkaampi ja

laajempi, äidinkieltä käyttävät yhä harvemmat.

Sulautumisprosessit ovat tuttuja karjalaisille, vepsäläisille ja inkerinsuomalaisille Itä-Karjalassa ja yleensä Venäjällä. Olen lue- nut Karjalan heimo- lehdestä, että Suomesakin puhutaan karjalan kieltä yhä vähemmän, Lehden mukaan Suomessa on tätä nykyä noin 14 000 karjalan kieltä ymmärtävää ihmistä, joista vain vajaa kolmannes pystyy keskustelemaan karjalan kielellä, ja heidänkin lukumääränsä vähenee koko ajan (Karjalan heimo 5—6/1995). Suomessa vetää puoleensa kirjasuomi kulttuurikielenä ja Venäjällä venäjän kieli.

Entisessä Neuvostoliitossa harjoitettu kansallisuuspolitiikka ei ollut yksiselitteinen ilmiö, siinä oli sekä valo— että varjopuolia. Monet hyvätkin ideat yritettiin toteuttaa pakotoimenpiteillä. Alkuvaiheessa Neuvostoliitto julistettiin kansallisten tasavaltujen vapaaehtoiseksi liitoksi. Venäjän historiassa se oli jotain aivan uutta, sillä entinen Venäjä oli jaettu pelkkiin-kuvemementteihin ilman kansallisia hallintomuotoja. Harvoina poikkeuksina olivat vain Suomi ja Puola, joilla oli oma autonomiansa. Huomattakoon, että tämänpäiväiset monarkistit Venäjällä eivät hyväksy kansallisen autonomian periaatetta ja vaativat tsaarinaikaisen kuvemementtisysteemin palauttamista. Monarkistit syyttävät Leniniä ja bolševikkeja siitä, että he pilkkivat suuren äiti—Venäjän ja veivät sen perikatoon nimenomaan kansallisen itsenäisyysperiaatteen kautta. Varmaan suomalaisetkin tuntevat Vladimir Žirinovskin tämänpäiväiset surut ja toiveet hänen hyökkäävistä lausunnoistaan.

Neuvostoliiton yhteydessä Itä-Karjalastakin tuli 1920-luvulla kansallinen muodostuma, jota ensin nimitettiin Karjalan työväen kommuuniksi, sitten Karjalan autonomiseksi tasavallaksi. Varsinkin alkuvaiheessa käytiin vilkasta keskustelua uuden tasavallan kansallisesta kirjakielistä, ja tähän rooliin hyväksyttiin kirjasuomi. Suomi sopi kirjakielenksi enemmän vienankarjalaisille, mutta

vähemmän aunuksenkarjalaisille, lyydikoille ja livvikoille, joiden murteet ovat paljon kauempana kirjasuomesta.

Tämän kieliratkaisun seurauksena oli muun muassa se, että kaikki ne karjalaisnntyiset kirjailijat, jotka valitsivat kirjakielekseen kirjasuomen, olivat kotoisin Vienasta, ei Aunuksesta. Aunuksenkarjalaisia kirjailijoita oli lukumäärältään vähemmän, ja he käyttivät joko venäjän kieltä (esimerkkinä voi olla Ernest Kononov) tai omaa murrettaan (esim. Vladimir Brendojev ja Nikolai Pahomov).

1920—30-luvulla Inkerinmaalla ja Itä-Karjalassa toimi suhteellisen laaja suomenkielinen kouluverkosto, perustettiin opistoja, joissa valmistettiin koulunopettajia. Kustannustoiminta ja lehdistö kehittyivät, yhteensä ilmestyi silloin toistakymmentä suomenkielistä päivälehteä ja aikakauskirjaa. Monesta tuntui siltä, että elettiin kansallisen kulttuurin nousukautta. Ainakin Vienassa syntynyt kirjailija Jaakko Rugojev muisteli suurella lämmöllä nuoruutensa vuosia Uhtualla. Suomenkielisessä keskikoulussa, jota hän kävi, oli yhteensä noin tuhat oppilasta seudun eri kylistä. Lisäksi paikkakunnalla oli monenlaista kulttuuritoimintaa: kirjallisuus- ja teatterikerhoja, kuoroja ja orkestereita, joilla kaikilla oli kansallinen pohja.

Toisaalta oli traagisiakin tapahtumia. Alusta alkaen neuvostoviranomaiset käyttivät terrorimenetelmiä, jo kansalaissodan takia tuhansien ihmisten oli pakko muuttaa Itä-Karjalasta ja Inkerinmaalta Suomeen, kun taas Suomen kansalaissodan jälkiselvittelyt pakottivat suomalaisia punakaartilaisia pakenemaan Venäjälle, pääasiassa Karjalaan ja Inkerinmaalle.

Maatalouden kollektivisointi 1930-luvun alussa aiheutti mullistuksia perinteellisessä maaseutuelämässä, seurasi väestön pakko-siirtoja ja karkotuksia, entinen kyläyhteisö hajosi. Inkerinmaalla vuoden 1937 vainot merkitsivät täydellistä tuhoa kansalliselle elämälle: suomenkielinen kouluopetus ja lehdet lakkautettiin, kirkot suljettiin ja ihmisiä van-

gittiin. Muiden vangittujen joukossa inkeriläinen sivistyneistö menehtyi melkein kokonaan noin vuosina.

Itä-Karjalassa yritettiin vuoden 1937 jälkeen kehittää kansallista kouluopetusta karjalan ja vepsän kielellä, mutta siinä ei päästy pitkälle. Talvisodan yhteydessä, jolloin poliittisista syistä perustettiin Karjalais-suomalainen liittotasavalta, katsottiin sopivaksi palata taas suomen kieleen. Vuodesta 1947 Petroskoin yliopistossa alkoi toimia suomen kielin ja kirjallisuuden laitos (olin sen ensimmäisiä opiskelijoita). Sitten laitos väliaikaisesti lakkautettiin 1960-luvulla, ja suomenkielisessä kouluopetuksessakin sattui pitkiä taukoja.

Kielipolitiikkaan vaikutti Neuvostoliiton horjuva kansallisuuspolitiikka. Toisaalta Neuvostoliitossa löydettiin varoja ja julkaistiin kymmeniä paksuja kaunokirjallisia aikakauslehtiä sekä tuhansia romaaneja ja runokoelmia noin 70 kansallisella kielellä, joista monet olivat vielä aivan nuoria kirjakieliä, vasta neuvostovallan aikana syntyneitä, mistä oltiin kovin ylpeitä.

Mutta varjopuolena oli se, että koska näillä kielillä ei ollut kunnon kouluopetusta, nuoret polvet venäläistyivät nopeasti äidinkielen ja menettäen jopa kansallistunnon. Lisäksi monella kansallisella kielellä oli mahdollonta saada jatkokoulutusta yliopistoissa, joten vanhemmat panivat määrätietoisesti lapsensa jo ajoissa venäläisiin kouluihin. Näin venäläistymisprosessi eteni suurempienkin kansojen keskuudessa, puhumattakaan pienistä kansoista.

Vaikka kansallisten kielten asema herättikin huolestuneisuutta ennen kaikkea kansallisessa sivistyneistössä, silti julkisesti venäläistymistä ei pidetty pahana. Kielipolitiikka oli yksipuolista siinäkin mielessä, että venäjän kielen kouluopetus oli pakollinen muille kansoille, kun taas venäläisten ei tarvinnut oppia sen kansallisen tasavallan kieltä, jossa he asuivat. Tällainen kielipolitiikka tähtäsi selvästi nopeaan venäläistämiseen, näin oli asianlaita esimerkiksi Virossa, Latviassa

ja Liettuassa, missä se herätti jatkuvaa tyytymättömyyttä.

Maailman viisaimmat ihmiset ovat aina ymmärtäneet kansallisten kielten arvon ja puolustaneet kansallisia vähemmistöjä.

Nykytieteessä on tullut tavaksi puhua neljännen maailman kansoista. Tällä tarkoitetaan nimenomaan pieniä kansoja, joita on satoja ja tuhansia ja joilla kaikilla on oma kieltensä. Useimmat näistä pienistä kansoista kuuluvat kansallisiin vähemmistöihin omassa maassaan, omalla kotiseudullaan. Samassa asemassa ovat myös karjalaiset, vepsäläiset ja inkerinsuomalaiset Itä-Karjalassa. He yrittävät puolustaa kansallisia oikeuksiaan, elvyttää omaa kulttuuriaan, kehittää äidinkieltään nykyaikaiseksi kirjakieleksi. Tämä ei ole yksinkertainen tehtävä nykypäivän kulttuuriympäristössä, kun kaikki on aloitettava aapisista ja alkeellisten kielioppisääntöjen vakaannuttamisesta.

Eräänlaisena ohjeena tässä tapauksessa voisi olla suomalaisten kansallisten herättäjien kokemus viime vuosisadan alkupuoliskolta, jolloin kirjoitettiin ensimmäiset suomenkielen kieliopit ja käytiin niin sanottua murteitten taistelua ennen uudenaikaisen kirjasuomen luomista. Kirjoittaessani Elias Lönnrotin elämäkertaa meikäläistä lukijakuntaa varten olen pitänyt tätä seikkaa mielessäni.

Kalevalaa on sanottu arvokkaaksi pääsylipuksi, jonka oikeudella Suomen kansa pääsi kulttuurikansojen joukkoon. Kalevalalla ja varsinaisella kansanperinteellä on jatkuvasti erikoinen merkitys muidenkin suomensukuisten kansojen kulttuurielämässä. Muinaisperinne on kaiken alku ja luovuuden lähde, kansallisen olemassaolon tuki ja ehto.

Mutta kysymys onkin jatkuvasta ja voimistuvasta luovuudesta, monipuolisesta ja etenevästä kansallisesta kehityksestä, ei sen pysähtymisestä ja sammumisesta. Perinteen on oltava elävän ja elinvoimaisen kehityksen perustana, muuten se muuttuu pelkäksi museotavaraksi ja arkistokulttuuriksi.

Karjalaisten, vepsäläisten ja monien muiden pienten kansojen kehityksen tiellä on paljon esteitä ja vaikeuksia, mutta kannattaa kuitenkin yrittää. □